לעילוי נשמת
בניהו יעקובי בן יובל ואירית
נלב"ע ח' תמוז ערב שבת קודש פרשת פינחס תנצב"ה

מעיין גני"ם

בשם ה' נעשה ונצליח
גליון מס' 41
פרשת וישלח

פרד"ס התורה בפרשת השבוע בעריכת הרב נעם יעקבי שליט"א

להקדשות ותרומות ולקבלת העלון במייל: n0506933962@gmail.com פל: 0506933962

המציאות מול הדמיון

"וַיָּרֶץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ" (בראשית לג, ד).

"וישקהו" מנוקד. אומרים חז"ל מובא ברש"י: ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו. אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו.

והנה בין שנשקו בכל לבו, בין שלא בכל לבו, אבל התפעלות יש כאן מן המהפך שהתחולל בעשו. ברגע אחד עבר על הנסיון, ועל השנאה שקיננה בלבו שנים רבות, אחרי שחיכה לרגע זה כמה שנים, שיוכל לבצע את זממו ולגמול לאחיו בעד הרעה שעשה לו. ובכל זאת ויתר ונשק את אחיו יעקב.

רואים את ההבדל אצל האדם בין התנהגותו בזמן הדמיון כשהוא לא נמצא מול המציאות, להתנהגותו בזמן הנסיון כשהוא עומד מול המציאות. ההבדל הוא עצום. משל למה הדבר דומה, לילד המדמיין לעצמו כמה דברים יעשה כשיהיה גדול ואיך יעשה אותם. אבל, במציאות, כשהוא גדל, הוא בז לאותם דברים ואין להם בעיניו שום משמעות. המשמעות שהיתה להם בעיניו כשהיה קטן אינה דומה לתפיסת עולמו כאשר גדל. וכן כאשר יוצאים למלחמה ומתאמנים לירות באויב. שבעת האימונים יורים בדמות עשויה מניר שאינה זזה ואין פלא שבקלות מצליחים לפגוע "באויב" ולהרוג אותו. אך כמה שונה הדבר בעת מלחמה ממש, כאשר יש עסק עם אויב אמתי, שזז ממקום למקום, וגם מתנגד ומגין על עצמו ותוקף ואינו סתם דמות מניר.

זהו ההבדל בין עולם הדמיון לעולם המציאות. האדם צריך לצאת מעולם הדמיון ולראות להתאים את עצמו, את שאיפותיו ואת התנהגותו למציאות. הדבר אפשרי על ידי לימוד המוסר וחיפוש אחר האמת, ברצון אמתי.

רבי שמחה זיסל זצ"ל היה מסביר את האמרה בפרקי אבות: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, אין הכוונה אוי להם לבריות שאינם לומדים תורה, אלא לאותם הלומדים, אוי להם ממה שהתורה עולבת בהם, בגלל שאין להסתפק בלימוד התורה סתם, אלא צריך עם זה מוסר, לשאוף להיות מבני עליה ולעמוד בעיקר בזמן הנסיון אפילו כששומע חירופין וגידופין.

כמה אנו צריכים להכיר טובה לסבא זצ"ל שלימד לנו את המקצוע הזה, את הדרך איך להתמודד עם הקפדות וטינות, דהיינו להשתמש בכלים המתאימים כדי לרפא את המחלה מן השורש. ידוע על הרמב"ם שבהיותו רופא, עמד פעם ליד רופא אחר מנתח שחשב לסלק תולעת שנדבקה במח באמצעות צבת. הרמב"ם בזריזות גדולה עצר אותו, ולא נתן לו לבצע את פעולתו. אלא ציוה להביא עלה של אילן, ושם אותו על המוח ליד התולעת, והתולעת מעצמה נעקרה ממקומה ועלתה על העלה. זו הדרך לרפות מחלה עם הכלים המתאימים, ואם לא משתמשים בדרך הנאותה אז לא די שלא מרפאים אלא אף מגדילים את הסכנה, והנמשל מובן. רק בלימוד המוסר ניתן לעבור על ההקפדות ולתקן את המדות, ויש להתמסר לזה בלי בושה. הטוב שבסוסים זקוק לשוט. במאמר "יצר לב האדם רע" כותב רבי שמחה זיסל זצ"ל שאלו לא זכו ישראל אלא למאמר חז"ל: צדיקים לבם ברשותם, רשעים הם ברשות לבם, דיים, כי ממאמר זה לבד אפשר להתבונן ולהתעלות עד התכלית הנכספת.

ועל דרך זו מבינים מה שחז"ל אמרו על הפסוק "ותצא דינה בת לאה", כאמה כבתה. אע"פ שהמרחק גדול מאד בין יציאתה של לאה אמנו ע"ה ליציאתה של דינה, ואין בכלל מקום להשוות, שהרי לאה אמנו איותה להעמיד שבטים בישראל בקדושה ובטהרה ואילו דינה יצאה לראות בבנות הארץ, ואעפ"כ מצאו חז"ל לנכון להשוות ביניהם בעצם היציאה שאיננה המדה המתאימה לאשה. לחדור לכזה עומק, יכולים רק חז"ל ברוב חכמתם בבירור מידות האדם. הוא הדבר ביעקב אבינו ע"ה. בגלל שאמר שמונה פעמים "עבדך יעקב" נענש ויצאו שמונה מלכים מעשו לפני מלוך מלך לבני ישראל. עונש חמור כזה ליעקב אע"פ שהוא אמר את זה לא מהרגשה פנימית שהרי היה בטחונו גדול בה', ואמר רק מן השפה ולחוץ למען הרושם, בכל זאת התורה לא סבלה את ההתרפסות המיותרת. עד כדי כך שחז"ל אמרו עליו את הפסוק "מקור משחת ומעין נרפש צדיק מט לפני רשע" (משלי כ"ה).

עלינו להבין דקות כזו בהתנהגות שמותנית בבירור מעמיק בדרך

י"ז כסליו התר"ף: מרן האדמו"ר הסבא מנובהרדוק רבי יוסף יוזל הורוויץ זצוק"ל בעל "מדרגת האדם" תלמיד רבי ישראל סלנטר מגדולי בעלי המוסר ומפיציה

שיטתו המוסרית

שיטתו המוסרית של ה"סבא", נבנתה במיוחד לאור הצורך הדחוף בתקופתו. הנסיונות של הרחוב ומלכודות ההשכלה היו פרוסים בכל פינה, לדוגמא היה מביא ה"סבא", ומצביע על מספר תלמידים מצויינים בישיבה, שכל מאווייהם וחפצם היה רק בתורה ויראה, ומשחזרו לבית הוריהם לחגים, נפלו ברשתות שועלי ברית ונסחפו עם זרמי הזמן, עד שפרקו מעליהם עדיהם ועול של תורה ומצוה.

בעלי מוסר אחרים ראו לאור הנסיונות הקשים, להביא את תלמידי הישיבה לחיסון טבעי בתוך כותלי הישיבה, להעמידם ולחשלם לאותו ירם מר שייתקלו בעולם העכור והגם, נקטו בשיטה של פשרה להיות מעורב בין הבריות וליטול מהנאות החיים מהמותר ומאידך לא לזוז מיסודות היראה. כולם ניסו למצוא את שביל הזהב בין העולם לעולמה של תורה.

אך ה"סבא" לא גרס שום פשרות, וטען שרק בדרך קיצונית, שבהם נמאסים כל מטלי העולם הזה, בהפקרת הרצונות והמאוויים הגשמיים, ובהעמדת הבטחון בהשם יתברך, וברצון אדיר לעשות את רצונו, ניתן לחצות את הים הסוער ולשרוד מול גליו ההומים. כשיטה, העמיד את הפסוק הזה בראש מעינותיו; "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש, שבתי בבית השם כל ימי חיי", שאלה ובקשה אחת שהדריכה את כל החיים, "שבתי" - כך היו מכנים בנובהרדוק את המיאוס בחיי העולם הזה, והתמסרות לאין קץ רק לתורה ויראה, נטיעה בבית השם לכל החיים, "שבתי".

מסופר כי תלמידו הגאון רבי יואל ברנצ'יק אמר פעם לחסיד אחד; "הרבי שלך "מברך", וכנגדו הרבי שלי "מקלל". וביאר כוונתו כי הבטיח ל"סבא" כשעזב את עירו ונסע לריגא, שיקים שם ישיבה, ואכן קיים את הבטחתו אך שלח ידו גם במסחר וראה הצלחה וברכה בעמלו. וכשנפגש עם ה"סבא" גילה תוך כדי שיחתו עמו, שגם שולח את ידו במסחר כאמצעי לתכלית להרבצת תורה, הדבר לא מצא חן בעיניו, כי טען שכל זה בא על חשבון הרבצת תורה, ואיחל על אתר שלא יראה יותר הצלחה ויאבד את רכושו... וכך הוה!

גם הגאון רבי ירוחם ורהפטיג זצ"ל מחבר ספר "דברי ירוחם" סיפר כי פגש ב"סבא"

והלה החזיק בידו ואמר: יונה יונה איך עזבת את קינך, אני מברכך שבכל מסחר שתעסוק תפסיד! ומספר רבי ירוחם שברכתו נשאה פרי, ותוך זמן קצר איבד את הונו, וחזר לקינו – קינו בישיבה הקדושה ושימש שם כר"מ.

בנוסף להפקרת כל הישות כדרך לזכייה בתורה, ראה ה"סבא" עוד כמה דברים דחופים להשלמת שיטתו האמיצה בעבודת השם, כמו התחזקות חסרת פשרות במידת הביטחון עמדה בראש מעיינותיו, כי היאך אפשר למסור את הנפש, אם לא עוזבים את כל ענייני העולם הזה וסומכים רק על הקב"ה לבדו. כפי מידת הביטחון מגיעה ההצלחה, ואם לא נוהגים בהשתדלות עד למינימום הנדרש ממש, משיגים וזוכים להבל בלעדי זה. באמיצות ובטחון נדרשו בני הישיבה להוכיח לעצמם וקבל עולם ומלואו, כי בלתי לח' לבדו, ובו שמים את כל מבטחם. מסופר על דרכים רבים בהם הוכיחו בני הישיבה את אמיצות רוחם, ללא משוא פנים באבירות וגדלות הנפש.

הסבא הנהיג בישיבות דנובהרדוק את לימוד המוסר "כיסוד עיקרי" ולייחד מקום ללימוד המוסר "בית המוסר" כפי שנהג רבי ישראל סלנטר, ולימוד ברגש ובהתלהבות. ולחיזוק עבודת "הרגש" הנהיג שיהיה שיתוף פעולה בין החברים בבחינת איש לרעהו יאמר חזק – ולזה קראו "חבורה". אך במעלת החבורה עדיין יתכן צד שלילה שכל כוחו לעמוד בנסיונות רק כשהוא בתוך החבורה לכן הוסיף עוד דרך של "ויכוחים" בענייני יראה ומוסר ובירור המידות ולזה קראו "בורסה" שעיקר מטרתה שכל יחיד יברר לעצמו את מצבו הרוחני ויטכס עצה לחתור לקראת תיקונו והשתלטותו.

מידותיו האציליות

משמו של מרן החזון איש אשר הטיב להגדיר את הסבא "גיבור הכורך פסי פלדה על זרועותיו". הגדרה הבאה לאמוד את גבורתו בכפיפת תנאי החיים ומציאותם בתפיסה עזה ואיתנה בציציות התאוה ורצונות האדם והכנעת הכל לרצון הבורא יתברך שמו.

"מופשט מכל חמדה לממון" - הרגיש פעם בנפשו נטיה לספרי אביו העומדים ליפול לו בירושה ומיד עמד על רגליו והדיר את עצמו מכל ירושת אביו.

לא רצה לקבל משכורת מהישיבה רק בלחצו של הגאון ר' יצחק בלזר הסכים שבני משפחתו ייטלו סכום פעוט לכלכלת הבית. וגם סכום פעוט זה לא הרגיש שזה שלו.

היה רגיל על לשונו "כל מה שיש בבית הוא משל הבחורים". לא חש שייכות וקשר לחפצים ולכלים מבחינתו הכל הפקר כפשוטו. כך נהג בפרוה היקרה שקיבל ביום חתונתו, הפקירה ולא הסכים להשתמש בה.

סיפורים רבים התהלכו אודות תחושת ההפקר שליוותה אותו כל הימים את בגדיו כלי ביתו וחפציו ממונו ורכושו נתן לאחרים.

סיפרה הרבנית שכשחזר ערב שבת מבית המרחץ תמיד היתה חסרה הכתונת או אחד מבגדיו ואח"ב התברר שמסרן לאחד הנצרכים.

סיפר תלמידו ר' ירוחם ורהפטיג שהגיע לפנות בוקר וראה כי הדלת הפנימית מפורקת, הסבא ישן על הדלת מכוסה באדרתו ואילו על מיטתו ישן אחד הבחורים.

פעם הגיע בחור מן הישיבה שנזקק לחזור לביתו ולא היתה בידו פרוטה לפורטה לקח מבתו הכלה את טבעת האירוסין ומסרה למשכנה כדי ללוות עליה כסף.

"דאגתו לבני הישיבה היתה בראש מעייניו" - כשפנו אליו בני משפחתו לכסף היה משיב פניהם ריקם בטענה את הכסף צריך לבחורים. גם בשנות המצוקה והבצורת בימי המלחמה, כשהמצרכים אזלו מהשוק ולא היתה פרוטה מצויה בכיס, היה מחלק כל מה שיש לו לבחורים בני הישיבה מבלי להשאיר לביתו כלום. וכן כשהשיגו לחם או מצרכי מזון קודם חילק לתלמידיו ומהנשאר לקח לבני ביתו. וכמו כן כשבנו בנין לישיבה הושלמה קומה א' ומשפחתו עברה לגור בה והקומה השניה שנועדה לבית המוסר עדיין לא הושלמה, וכשנודע לסבא ציוה מיד לבני ביתו לפנות את הקומה עבור בני הישיבה.

"ובורח מן הכבוד" - מעודו לא קבע לעצמו עמדה של מכובד - ולא ראה לעצמו זכות עדיפות מאחרים. לא נתן לאיש לשרת אותו, בטענה שאילו היה צורך היה הבוי"ת יוצר לו יד שלישית. כשנסע ברכבת בחר את המחלקות האחרונות כשהוא מעורב בין הבריות. היה מתאכסן בפונדקאות העממיים, כשהגיע לבית כנסת מחוץ למקום מושבו היה עומד מאחרי הבימה עם העניים והפחותים.

כמו כן לא נתן לערוך לכבודו קבלת פנים ולא הרשה לתלמידיו ללוותו או לקדם פניו - והיה מסתיר צאתו ובואו - ובזמן שנודע זמן יציאתו היה משנה זמן נסיעתו - ולא נתן רשות לתלמידיו לקוראו בשם "רבנו". תלמידו הגה"צ ר' יצחק ולדשיין העיד ששמע מהסבא שאמר - תיתי לי שמעולם לא אמרתי קבלו דעתי - הסתכלותו על ענייני כבוד היתה יחס של "ביטול" אל הכבוד - לעג לכל הכיבודים ולא ראה בהם ערך של ממש.

"אמת" - בקשת האמת היתה נר לרגליו - היה כל שבוע בודק ומברר לעצמו מחדש את שיטתו אם היא הדרך הנכונה - והיה אומר שאם יוכיחו לו שדרכו לא נכונה הוא מוכן כל רגע להודות על האמת ולהחליפה באחרת.

נהג לומר אם הייתי יודע שיש מאן דהו מעבר להרי החושך או במדינת הים שיש בידו לברר את האמת הייתי נודד אליו ומכתת רגלי למקומו כדי לעמוד על דבר אמת.

בקשת האמת לא מנעה ממנו להוכיח רבנים וגדולי תורה וכך להוכיח ולנזוף נגידים תומכי הישיבה ואף כתומכים העיקריים. עמידתו כצוק איתן בשיטתו לא נבעה מהנחה קדומה שלא רצה לזוז ממנה אלא בקשת האמת הטהורה היא שנתנה לו לעמוד איתן בדרכו.

"יראת חטא" - הקפיד בדיקדוקי המצוות המעשיות, היה זהיר בהן בכל חומרותיהן ופרטיהן ומסר נפשו אף על מנהג קל.

נהג כן לא רק במקום מושבו, גם בדרך במסעותיו לא ויתר ולא היקל בשום חומרא או מנהג. פעם הלך רגלי מברדיטשוב לזיטומיר ולא הסכים לעלות בעגלה מחשש שעטנז, סיפר תלמידו המובהק ר' יואל ברנצ'יק שהצטרף לסבא כשהלך ליסד ישיבה בביאליסטוק הלכו רגלי כל הלילה ולפנות בוקר נזדמנה להם עגלה בדרך ונרדמו, כאשר הסבא התעורר נתקף בפחד נורא שמא עבר זמן קריאת שמע ושאל בפחד האם איחרנו זמן קריאת שמע? עניתי לדעת הגר"א עדיין לא איחרנו זמן קריאת שמע.

לאחר שבע שנים נפגשנו ושוב הסבא שאל, האם אתה בטוח שלא איחרנו זמן קריאת שמע, או בכדי לפייס דעתי אמרת שלא איחרנו. כעבוד שש שנים שוב נפגשנו וא"ל חוששני לאותו איחור זמן קריאת שמע.

מרן החפץ חיים אמר על הסבא שכל מעשיו הן לפרט והן לכלל נבעו מיראת שמים והיו לשם שמים.

הסבא מקלם ר' שמחה זיסל אמר כי הוא בטוח שישיבתו של הסבא תישא פרי הילולים היות והוא מכיר בו רצון טהור בבנין רוחני.

"ביטחון" - ידוע בשם הגאון מרן רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל ה"אבן האזל" שהתבטא על ה"סבא" שהיה חד בדרא במידת הביטחון ובמידת ההפקרה העצמית.

תלמידו של ה"סבא" הגה"צ רבי שלמה בלוך התבטא - הרבי שלנו באמונה הוא מרן ה"חפץ חיים" ובמידת הביטחון ה"סבא מנובהרדוק".

היה רגיל לחתום - "ב"ב" ראשי תיבות - בעל ביטחון.

נהג בביטחון כשיטת הרמב"ן, ביטחון בה' מבלי להשתדל במאומה.

פעם הגיע לבית הבדידות עם תלמידו רבי יואל ברנצ'יק על מנת ללון שם, ולא היה במקום מצעות להשים עליהם את גופם, א"ל הסבא בעזרת השם נמצא מצעות ויצאו שניהם ליער ובדרך בא מולם איכר עם עגלתו עם חבילות ואלומות קש שלא הספיק למכרם. הסבא ביקש ממנו למוכרם לו אך לא השתווה עמו במחיר הגבוה שדרש. כיון שלא רצה להוציא מכספי הישיבה סכום גדול, האיכר עזבם והמשיך בדרכו. לפתע סב בשנית על עקבותיו ומכרם להם במחיר נמוך שהסכימו לו.

ומרגלא בפרמיה אל תצר צרת מחר - וע"ב לא נתן בביתו שיאגרו מערכי מזון גם בשנות בצורת - וכן גם על צרת היום לא דאג, כשנסע מעיר לעיר ובכיסו לא היתה פרוטה, ובכל אותן נסיעות הצליח ה' דרכו.

ייסד ישיבות ובכיסו לא היתה פרוטה - מעולם לא עיכב קבלת תלמידים לישיבה בגלל המצב הכלכלי של הישיבה, היה טוען "בניגוד להשקפת העולם צריך לבנות ולהתאים את צרכי הישיבה לפי מספר הבחורים, וכמאמר חז"ל בא זכר לעולם וביכרו בידו.

פעם נותרו יומים לפסח ובישיבה השתררה מבוכה רבה מצרכי הפסח שהוזמנו לא נפדו וחליפות הבחורים מוכנים וכסף אין, היה הסבא שרוי במנוחת הנפש והלך כדרכו לבית הבדידות. למחרת הגיע לישיבה סכום כסף גדול מהנדיב ר' דוב זלדוביץ.

סיפר אחד הנדיבים שהלוה כסף לסבא, הגיע זמן הפירעון ובא ליגבות חובו כשנכנס מיד הסבא ביקש ממנו עוד הלואה - ברגע הראשון השתוממתי מפני הצעתו של הסבא. אבל לא יכולתי לעמוד מול עוז רוחו ועוצם ביטחונו. והוספתי לו עוד הלואה. בטח בה' ולא בטח בנדיבים, גם כשנפגש עם נדיבים עבור הישיבה כל שיחתו איתם היתה רק בענייני חינוך ובענייניה הרוחניים של הישיבה, רק לא על כסף.

פעם הנדיב ר' דוב זלדוביץ שלח מברק לסבא שיגיע אליו - הסבא הגיע ושהה שלושה ימים ולא חרג ממנהגו לא שח איתו על בסף, לבסוף לוה כסף להוצאות הדרך וחזר כלעומת שבא.

לא היה מחניף לנדיבים ולא היה מופיע בפניהם בהכנעה. כשנפטר הנדיב ר' עובדיה לחמן ומכל הישיבות נסעו לקבל חלק מהעזבונות גם הסבא יצא לדרך אבל מיד נמלך שאין זה מדרכי הביטחון ושב בחזרה.

הנדיב ר' דוב זלדוביץ הודיע לסבא שמוכן לפתוח לפניו את אוצרותיו. מלוויו של הסבא רצו לשכור עבורו כרכרה ולא הרשה בטענה שאין לבזבז כסף של הישיבה. בפגישה החל הנדיב לבקר את דרך הנהגת הישיבה, הסבא דחה מיד את דבריו וא"ל בעניני חינוך והדרכה בישיבה הוא הקובע ואין לאחרים להתערב בזה... כשיצא מביתו ציוה למלוויו שיזמינו לו כרכרה - המלווים הביעו לפניו את תמהונם. א"ל כשהגענו לכאן נסענו על חשבון נדבותיו של בשר ודם, לכן היה צורך לחסוך, אבל בעת אנו נוסעים על חשבונו של הקב"ה, ואין צורך לקמץ. וכשנודע לנדיב מהנהגה זו, כמה כוחו גדול בביטחון בה' פתח לפניו את ידו הרחבה. (דגל המוסר)